Situační zpráva o problémech předškolního a základního školství z perspektivy zpracovatelů Místních akčních plánů rozvoje vzdělávání

Východiska pro vznik zprávy

Hlavním smyslem Místních akčních plánů rozvoje vzdělávání (MAP) je identifikovat problémy vzdělávání v rámci správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) a prostřednictvím vytvořených místních partnerství škol, zřizovatelů, rodičů a NNO hledat i realizovat řešení těchto problémů.

Při tvorbě MAP jsou zpravidla identifikovány dva druhy problémů či procesů, které mají vliv na podobu předškolního a základního vzdělávání – regionální a systémové. Řešení regionálních problémů lze hledat v intenzivnější a efektivnější spolupráci místních aktérů (škol, obcí, rodičů, NNO, krajské samosprávy) a lze říci, že MAP jsou vhodným nástrojem pro iniciaci či rozšíření této spolupráce.

Řešení systémových problémů řešit prostřednictvím MAP nelze. Je tedy nutné tyto problémy diskutovat a řešit na úrovni MŠMT popř. krajské samosprávy. Obsahem této zprávy jsou tedy problémy, které identifikovaly realizační týmy MAP ve svých regionech a jejichž řešení nemohou ze své pozice efektivně ovlivnit.

Účelem této zprávy je informovat odpovědné orgány státní správy o identifikovaných systémových problémech a získat od nich zpětnou vazbu o tom, jakým způsobem se tyto problémy řeší resp. budou řešit.

Metodický rámec zprávy

Tato situační zpráva vznikla na základě diskuse zpracovatelů Místních akčních plánů v Plzeňském kraji. Problémy, které jsou zde popsány, jsou společným výstupem analytických prací (rozhovorů, místních dotazníkových šetření, analýz dostupných dat), které jednotlivé týmy v souvislosti s tvorbou MAP ve svých regionech realizovaly. Problémy zde popsané jsou i součástí dokumentů MAP v jednotlivých SO ORP v Plzeňském kraji. Tato zpráva je shrnutím těchto problémů pro potřebu diskuse o jejich řešení, do které by se jednotlivé Řídící výbory MAP rády zapojily. Situační zpráva byla diskutována v jednotlivých SO ORP v Plzeňském kraji a projednána Řídícími výbory jednotlivých MAP.

Za pracovní skupinu zpracovatelů situační zprávy:
Mgr. Tomáš Svoboda, e-mail: svoboda@mas-radbuza.cz, tel: 777 793 725

Systémové problémy předškolního a základního vzdělávání identifikované v rámci tvorby MAP v Plzeňském kraji

Problémy jsou rozděleny do tří kategorií. První kategorii tvoří inkluzivní vzdělávání, tedy jedno z povinných témat MAP, druhá kategorie v sobě zahrnuje vzdělávání pedagogických pracovníků v předškolním a základním vzdělávání a třetí shrnuje problémy řízení a financování.

1. Inkluzivní vzdělávání:

- V regionech není inkluzivní vzdělávání v současné době téma. Lze říci, že školy se snažily principy společného vzdělávání uplatňovat ve větší či menší míře již dávno před tím, než MŠMT začalo společné vzdělávání prosazovat. Viditelným výsledkem současného systémového uplatňování je tedy zejména zvýšení administrativní náročnosti při vykazování uplatňování společného vzdělávání na jednotlivých školách.
- Implementaci principů společného vzdělávání v jednotlivých školách neulehčil fakt, že se z inkluzivního tématu stalo politikum a následná medializace, která velice polarizovala toto, ze své povahy odborné téma.
- Metodické odborné zázemí při implementaci inkluzivního vzdělávání je nedostačující, pedagogicko – psychologické poradny jsou kapacitně přetížené a nemohou být jednotlivým školám/rodičům dostatečně intenzivní metodickou oporou při řešení konkrétních situací. V regionech je nedostatek odborníků (dětských psychologů, speciálních pedagogů), které by mohly školy využít. Pro některé školy je problémové (vzhledem k nízkému finančnímu ohodnocení této pozice) sehnat i asistenta pedagoga. Nedostatečná je také systémová finanční podpora v souvislosti s personálními náklady, náklady na pořízení či obnovu kompenzačních pomůcek či zajištění bezbariérovosti škol a školských zařízení.
- Kvalitní společné vzdělávání nelze realizovat při stávajících velkých počtech dětí ve třídách. Inkluzivní vzdělávání lze kvalitně zajistit (dle odezvy pedagogů) pokud základní počty ve třídách budou stanoveny na 22 žáků a nikoliv 30. Snižování počtu žáků ve třídě při zařazování žáků se SVP není v mnoha případech prakticky možné, neboť počty žáků v současné době atakují maximální povolené kapacity základních škol (zejména ve větších městech a v jejich zázemí).
- Šablony jsou diskriminační pro malé školy, které nemají takové podmínky (personální zázemí, dostatečný počet dětí se SVP), aby byly schopny využít šablony při nastavení stávající minimální finanční hranice, kterou musí z šablony vyčerpat. U personálních nákladů je již výše zmiňovaný problém s nedostatkem kvalifikovaných odborníků. Pokud má MŠMT zájem o plošné uplatňování principů společného vzdělávání, mělo by zvolit jiný nástroj pro financování, než jsou dotace.
- Není metodicky vyřešen přechod žáků se SVP na druhý stupeň.

2. Vzdělávání a péče o pedagogické pracovníky:

- Absolventi pedagogických fakult mají málo praktických zkušeností. Česká republika je státem, kde je praxe budoucích pedagogů jedna z nejkratších v Evropě. Praktické zkušenosti s prací s žáky či dětmi získávají studenti až v posledních ročnících školy a často teprve zde zjistí, že učit nechtějí, či že pro práci s dětmi či žáky nemají dispozice. Chybí kvalitnější zapojení základních a mateřských škol do vzdělávacího procesu na pedagogických fakultách. Problémem je také skladba vyučovaných aprobací, která neodpovídá současným potřebám škol.

- Stávající systém profesního vzdělávání pedagogů a pedagogických pracovníků je nedostačující. Chybí koncepční nastavení DVPP pro každého pedagoga, tak aby jeho profesní vzdělávání nebylo nahodilé, ale mělo prokazatelný pozitivní vliv na odbornost pedagoga a tedy i na zkvalitnění vzdělávacího procesu. U malých škol je také velkým problémem sehnat náhradu za učitele v době jeho školících aktivit (dříve na okrese fungoval systém zastupujících učitelů).
- Pedagogové nejsou systematicky připravováni ke spolupráci při výuce s dalšími pedagogickými (asistent pedagoga, další pedagog) i nepedagogickými (tlumočník, osobní asistent) pracovníky, poskytovateli poradenských služeb (psycholog, speciální pedagog) i v práci s dětmi a žáky se SVP.
- Chybí systematická a metodická podpora činnosti výchovných a kariérových poradců na ZŠ.
- Školní metodik prevence nemá snížený úvazek, čímž není tato pozice systémově podpořena.

3. Nastavení řízení a financování systému předškolního a základního školství

- Chybí mezičlánek státní správy zajišťující metodické i administrativně provozní zázemí škol na úrovni okresů/SO ORP. Funkčnost stávajících ORP je zákonem vymezena v podstatě pouze na statistická zjišťování/výkaznictví.
- Je nedostatek financí na předškolní i základní vzdělávání. Chybí finanční prostředky na investice, zejména v malých obcích, kde v rámci obecních rozpočtů nelze financovat náročnější rekonstrukce či výstavbu budov škol resp. školských zařízení. Nedostatek finančních prostředků je i na provozní či mzdové výdaje (např. financování nemocenské pedagogů z ONIV určených např. na obnovu učebnic a školních pomůcek je naprosto nesystémové). Některé venkovské obce vzhledem k podlimitnímu počtu žáků spolufinancují mzdy pedagogů z obecních rozpočtů, což je pro zřizovatele velká finanční zátěž.
- Je potřeba zjednodušit dotační pravidla, tak aby se snížila administrativa na školách. Naopak je potřeba posílit pomoc školám s dotačními projekty. Ředitelé škol musí v současné době zpracovávat a administrovat žádosti o dotace a chybí jim čas na řídící pedagogickou práci.
- Chybí synergie mezi ŘO IROP a ŘO OP VVV v oblasti podpory vybavenosti škol. ŘO IROP opakovaně odkazuje na to, že vybavení (i investiční) lze pořizovat z OPVVV, přičemž ŘO OP VVV tuto interpretaci odmítá.
- Vychovatelé a pedagogové volného času jsou podceňovanou částí pedagogického systému, jejich mzdové ohodnocení neodpovídá výkonu.
- Administrativní zátěž ve školství se neustále zvyšuje (např. požadavky na poskytování množství duplicitních dat, nutnost shánět granty a řešit dotační administrativu). Jednotlivé orgány státní správy by měly lépe pracovat se sdílením dat a systémové změny by neměly být financovány prostřednictvím dotací. Každá změna systému by s sebou neměla zároveň nést i navyšování administrativní zátěže. Kvalita škol se v současné době hodnotí spíše dle formálních ukazatelů (kvalitně zpracované administrativy a výkaznictví) a nezabývá se skutečnou kvalitou vzdělávacího procesu. Zde by možnou pozitivní změnu mohl přinést rámec nových kritérií a indikátorů hodnocení ČŠI s názvem Kvalitní škola.
- Odchod pedagogů ze škol a neochota pedagogů se podílet na změnách systému iniciovaných ze strany MŠMT je způsobena zejména narůstající administrativou, a to jak

stávající, tak i tou, kterou s sebou každá změna systému přinese. Velký psychický tlak s sebou nese také práce v přeplněných třídách (při vzdělávání dospělých je většinou dodržována ona pověstná hranice 12 až 15 osob pro zdárný průběh vzdělávání a v základní školní výuce je tato hranice dvojnásobná).

- V rámci státního systému školství není zohledňována problematika malých venkovských škol. Venkovské školy není možné řešit společnou optikou se školami ve velkých sídlech, neboť každá z těchto škol má naprosto odlišné podmínky fungování.
- Úprava školského zákona ve svém výhledu paradoxně zabezpečuje rodičům dvouletých dětí právo na místo ve školce, ale žákům základní školy není zaručeno právo na místo ve školní družině resp. klubu.
- Školské rady fungují na školách formálně a nejsou schopny adekvátně řešit potenciální problémy mezi školou a rodiči resp. dětmi.
- Chybí kvalitnější odborné vzdělávání pedagogických pracovníků v souvislosti s komunikací s rodiči a širokou veřejností.
- Většina zřizovatelů venkovských MŠ a ZŠ nemá nastavené kontrolní mechanizmy pro kontrolu plnění vzdělávacích cílů organizace, zřizovatel často má povědomí pouze o materiálních stránkách a potřebách organizace.
- ČŠI nemá dostatečné kompetence pro řešení zjištěných nedostatků během inspekční činnosti, zřizovatel nemá povinnost přijímat nápravná opatření vycházející z inspekční činnosti.
- S nejasnostmi se potýkají i samotní zpracovatelé místních akčních plánů rozvoje vzdělávání, protože nejsou dostatečné informace od MŠMT, jaké budou podmínky avizovaných dotací na realizaci výstupů.